

Πρόλογος

Η από κοινού δημοσίευση των κυριωτέρων δικονομικών μελετών μου επεβλήθη από δύο λόγους. Πρώτον διότι πολλές είχαν γραφεί υπό το κράτος της παλαιάς Πολιτικής Δικονομίας και ήταν αναγκαία η προσαρμογή τους στις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και δεύτερον διότι η πρόσβαση σε αυτές ήταν πολλήκις δυσχερής αφού είχαν δημοσιευθεί σε παλαιότερα νομικά περιοδικά και σε διάφορους τιμητικούς τόμους καθηγητών του εσωτερικού και εξωτερικού.

Ελπίζω ότι η έκδοση αυτή θα διευκολύνει τους θεωρητικούς της Δικονομίας αλλά και τους δικηγόρους λόγω των θεμάτων που αντιμετωπίζονται στις μελέτες αυτές.

Αθήνα, 11.3.209

Λάμπρος Σινανιώτης

§1. ΣΥΡΡΟΗ ΑΞΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΟ ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ*

1. Για συρροή αξιώσεων ομιλούμε, όταν κατά το ουσιαστικό δίκαιο υπάρχουν περισσότερες αυτοτελείς αξιώσεις, οι οποίες κατά τα ουσιώδη μέρη, αν όχι πλήρως ομοιάζουν κατά το περιεχόμενο, δηλ. αξιώσεις οι οποίες πρακτικώς κατευθύνονται στον ίδιο σκοπό και συνεπώς με την εκπλήρωση της μίας, αποσβέννυνται όλες συλλήβδην¹.

Η συρροή αξιώσεων εμφανίζεται συχνά στην δικαστηριακή πράξη, ώστε η εξέταση κυρίως της διαμορφώσεως της διαδικασίας στην περίπτωση αυτή να καθίσταται χρήσιμη. Από τα πολλαπλά ζητήματα, τα οποία ανακύπτουν, θα θίξουμε εδώ μόνον, το της μεταχειρίσεως των περισσότερων αξιώσεων του ουσιαστικού δικαίου, στο πεδίο του ουσιαστικού δεδिकाσμένου. Την πλέον συχνή περίπτωση αποτελεί η συρροή της δικαιοπρακτικής και της εξωδικαιοπρακτικής ευθύνης, όταν δηλ. από το ίδιο πραγματικό γεγονός απορρέει ευθύνη και κατά τις διατάξεις των δικαιοπραξιών και τις περί αδικοπραξιών π.χ. επί αυτοκινητιστικού δυστυχήματος, από ζημιές προηγούμενες στο μίσθιο από τον μισθωτή κ.λ.π.

2. Εξετάζοντας την συρροή αξιώσεων από την σκοπιά του ουσιαστικού δεδिकाσμένου, πρέπει κυρίως να ερευνήσουμε αν στις περιπτώσεις αυτές, πρόκειται για ένα ή περισσότερα αντικείμενα δίκης (πλησιονότητα διαφορών-Streitgegenstand) και κατά συνέπεια απορριπτομένης της πρώτης αγωγής αν προτείνεται η ένσταση του ουσιαστικού δεδिकाσμένου, κατά της νέας αγωγής της στηριζομένης στην άλητη από τις συρρέουσες αξίωση του ουσιαστικού δικαίου, διότι κατά τον ισχύοντα Κώδ. Πολ.Δικ. (άρθρ. 324) τότε μόνον υπάρχει δεδिकाσμένο όταν, εκτός από τις λοιπές προϋποθέσεις, πρόκειται και για την ίδια διαφορά (αντικείμενο δίκης).

Σε σχέση με το θέμα αυτό διετυπώθησαν δύο θεωρίες: η του ουσιαστικού δικαίου και η δικονομική.

Κατά την θεωρία του ουσιαστικού δικαίου, επί συρροής αξιώσεων, ο δανειστής έχει περισσότερες στον ίδιο σκοπό κατευθυνόμενες αξιώσεις, των οποίων η παράλληλη συνύπαρξη, δεν ασκεί βασικώς καμία επίδραση σε κάθε μία από αυτές και οι οποίες δικαστικώς μπορούν να προβληθούν ανεξαρτήτως των λοιπών, αν και με την

* EEN 28 (1961).

1. Πρβλ. Lent, ZZP 65 σελ. 333 επ., του ίδιου ZZP 72 σελ. 88 επ., H. Lehmann, Allgemeiner Teil 10ⁿ έκδ. σελ. 320, Dietz, Anspuchskonkurrenz und Delikt, Μπαλή, Γεν. Αρχαί § 139.

ικανοποίηση της μίας αίρονται και οι λοιπές, εφ' όσον ικανοποιείται το αυτό συμφέρον. Υπάρχει δηλαδή κατά την άποψη αυτή πλειονότητα διαφορών².

Αντιθέτως κατά την δικονομική θεωρία, γίνεται δεκτό ότι στην περίπτωση αυτή ένα μόνο αντικείμενο υπάρχει. Η ταυτότητα του αντικειμένου της δίκης δεν αίρεται, αν τα πραγματικά γεγονότα επί των οποίων στηρίζεται μπορούν να υπαχθούν και σε άλλο κανόνα δικαίου. Δεν δημιουργείται πλειονότητα διαφορών από το γεγονός ότι τα υπό του ενάγοντα προσαχθέντα πραγματικά γεγονότα πληρούν τις πραγματικές προϋποθέσεις και άλλου κανόνα δικαίου³.

3. Οι πρακτικές συνέπειες είναι διαφορετικές αν δεχθούμε την άποψη του ουσιαστικού δικαίου ή την δικονομική. Εάν π.χ. το δικαστήριο εξετάσει την μία από τις αξιώσεις του ουσιαστικού δικαίου (για παράδειγμα την αξίωση από την αδικοπραξία) και απορρίψει την αγωγή, τότε κατά την ουσιαστική άποψη, το ουσιαστικό δεδικασμένο δεν προβάλλεται κατά μίας νέας αγωγής, στηριζομένης στην αξίωση του ουσιαστικού δικαίου, την οποία το δικαστήριο της πρώτης δίκης δεν έλαβε υπ' όψη του. Διότι το δικαστήριο διαπιστώνει μόνο την ανυπαρξία της κριθείσας αξιώσεως του ουσιαστικού δικαίου⁴.

Κατά την δικονομική άποψη εμποδίζεται ο ενάγων από το ουσιαστικό δεδικασμένο να προβάλλει στην νέα δίκη τις λοιπές αξιώσεις⁵, διότι το δικαστήριο αποφαινεται ως προς τη δικονομική αξίωση και όχι την ουσιαστική αξίωση (άρθρ. 247 Α.Κ.). Η δικονομική δε αξίωση και η ουσιαστική δεν καλύπτονται.

4. Ποία λοιπόν από τις εκτεθείσες απόψεις είναι η ορθότερη; Φρονούμε ότι οι δικονομολόγοι προηγούνται στο σημείο αυτό και ότι η άποψη του ουσιαστικού δικαίου πρέπει να προσαρμοσθεί προς την δικονομική.

Για την κατανόηση της απόψεως αυτής θα πρέπει να εξετάσουμε στην αρχή την έννοια του αντικειμένου της δίκης, η πλήρης όμως ανάλυση της οποίας εκφεύγει των πλαισίων της παρούσας εργασίας. Για το εδώ εξεταζόμενο θέμα αρκεί να σημειωθεί ότι αντικείμενο της δίκης δεν μπορεί να αποτελέσει η αξίωση του ουσιαστικού δικαίου όπως αυτή ορίζεται στο άρθρ. 247 του Α.Κ. Η στην Πολιτική Δικονομία αναφερομένη «αξίωση» χρησιμοποιείται υπό τεχνική έννοια και μάλιστα της δικονομικής αξιώσεως (Prozessualer Anspruch), η οποία είναι τελείως διαφορετι-

2. Έτσι Enneccerus – Lehmann, Allg. Teil 14 έκδ. § 298, Lehmann ένθα ανωτ. σελ. 320 επ., Γ. Μπαλής, Γεν. Αρχ. § 139.

3. Πρβλ. Nikisch ACP 154 σελ. 282, του ιδίου Juristische Blätter 1955 σελ. 262.

4. Έτσι Lent, Lehrbuch § 63, του ιδίου ZZP 65 σελ. 359/60, Ar. Blomeyer Festg. für Lent σελ. 66.

5. Έτσι Rosenberg, Lehrbuch 7^η έκδ. § 88 II 3c, Nikisch Streitgegenstand σελ. 151 επ., Schwab, Der Streitgegenstand σελ. 151

κή από την έννοια της ουσιαστικής αξιώσεως. Αυτό κατέδειξε το πρώτον ο Wach, ο οποίος ψοχοήθη ειδικώτερα με το θέμα αυτό στην Γερμανική Πολ.Δικονομία (μολογραφία του Feststellungsanspruch 1889). Κατεδείχθη λοιπόν απ' αυτόν ότι η έννοια της αξιώσεως στην Γερμανική Πολ. Δικονομία (ZPO) είναι διαφορετική της εννοίας της αξιώσεως του ουσιαστικού δικαίου (§ 194 BGB), καθ' όσον η ουσιαστική αξίωση αποτελεί αντικείμενο μόνο καταψηφιστικών αγωγών, όχι όμως αναγνωριστικών (διότι αυτές έχουν ως αντικείμενο έννομες σχέσεις κάθε φύσεως και όχι μόνον αξιώσεις του ουσιαστικού δικαίου) ή διαπληστικές. Αν δεν θέλουμε να δεχθούμε την άποψη αυτή, τότε θα πρέπει να παραδεχθούμε, τουλάχιστον για τις διαπληστικές αγωγές, ότι με αυτές μπορεί να ασκείται αξίωση ουσιαστικού δικαίου. Αυτό όμως δεν μπορεί με κανένα λόγο να γίνει δεκτό, δεδομένου ότι η διαπληστική αγωγή έχει ως αντικείμενο όχι ουσιαστική αξίωση, αλλά διαπληστικό δικαίωμα κατευθυνόμενο στην διάπληση νέας νομικής καταστάσεως. Για την δική μας Πολ. Δικονομία υπήρχε και ιστορικός λόγος, ο οποίος αποδεικνύει την μη ταύτιση των εννοιών «ουσιαστική αξίωση» και «δικονομική αξίωση». Η έννοια της αξιώσεως του ουσιαστικού δικαιώματος (το δικαίωμα όπως απαιτήσει κάποιος από άλλον πράξη η παράλειψη) είναι δημιούργημα του Windscheid⁶ και εγένετο δεκτή από τους κατόπιν συνταχθέντες κώδικες. (Γερμανικός κώδικς § 194, Α.Κ. άρθρ. 247). Πριν από τον Windscheid ο όρος *αξίωση* είχε έννοια μόνον δικονομική, δηλ. της ενώπιον του δικαστηρίου προβαλλομένης αιτήσεως⁷. Την έννοια δε αυτή είχαν υπ' όψη τους και οι συντάκτες της Πολ.Δικ. καθ' όσον κατά τον χρόνο της συντάξεώς της ουδεμία άλλη έννοια είχε ο όρος *αξίωση* (Anspruch).

Ως προς το περιεχόμενο δε και τα στοιχεία του αντικειμένου της δίκης, υπεστηρίχθησαν πλείστες θεωρίες, οι οποίες μπορούν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη υπάγονται οι θεωρίες εκείνες, οι οποίες χαρακτηρίζουν το αντικείμενο της δίκης (δικονομική αξίωση) «ως τον προβαλλόμενο γενικό νομικό ισχυρισμό, ως προς τον οποίο ζητεί ο ενάγων την έκδοση τελεσίδικης αποφάσεως. Ο νομικός δε αυτός ισχυρισμός (Rechtsbehauptung) προκύπτει από την στην αγωγή περιλαμβανομένη αίτηση». Κατά την άλλη κατηγορία δικονομική αξίωση είναι το αίτημα (Begehren) με το οποίο ο ενάγων απευθύνεται στο δικαστήριο ζητών την παροχή έννομης προστασίας. Δεν είναι του παρόντος να πούμε ποία από τις κατευθύνσεις αυτές είναι η ορθότερη. Εξ άλλου σήμερα στην δικονομική θεωρία το σημείο

6. Die action des roemischen Rechts vom Standpunct des heutigen Rechts 1856 και Lehrbuch der Pandekten έκδ. 9 § 43.

7. Πρβλ. De Boor, Gerichtsschutz und Rechtssystem 1941 σελ. 19 υποσ. 22, Γ. Οικονομόπουλος, Δικονομικά ζητήματα από την νομολογία του Αρείου Πάγου των τελευταίων ετών 1949 σελ. 42 επ.

των αντεγκλίσεων δεν αφορά πλέον το αν θα χαρακτηρίσουμε το αντικείμενο της δίκης ως «νομικό ισχυρισμό» ή ως «το ενώπιον του δικαστηρίου προβαλλόμενο αίτημα», αλλήλ στρέφεται στα πραγματικά γεγονότα, τα οποία προσήχθησαν στο δικαστήριο ή ώφειλαν οι διάδικοι να προσκομίσουν και σε σχέση προς τα οποία κρίνεται το αντικείμενο της δίκης είτε αυτό χαρακτηρίζουμε ως «νομικό ισχυρισμό» είτε ως «αίτημα» προς το δικαστήριο⁸.

5. Ο δικαστής έχει δικαίωμα και καθήκον να εξετάζει τα από τον ενάγοντα προσαγόμενα πραγματικά γεγονότα με καθ' ένα δυνατόν κανόνα δικαίου (Rechtlicher Gesichtspunkt) ο οποίος μπορεί να τύχει εφαρμογής (da mihi factum dabo tibi jus). Ο δικαστής κατά την υπαγωγή των πραγματικών γεγονότων στον προσήκοντα κανόνα δικαίου διαπιστώνει, ότι η για την καταδίκη του εναγομένου αναγκαία σύνδεση του πραγματικού γεγονότος και της ισχυριζόμενης έννομης συνεπείας είναι πολλαπλώς δυνατή, ότι δηλ. δύο ή περισσότερες αξιώσεις ουσιαστικού δικαίου προκύπτουν, κάθε μία από τις οποίες πληροί την ισχυριζόμενη έννομη συνέπεια. Η πολλαπλότητα ή μη της επίδικης διαφοράς προκύπτει όχι από την πολλαπλότητα ή μη των ουσιαστικών αξιώσεων, οι οποίες απορρέου από το ίδιο πραγματικό γεγονός, αλλήλ από την πολλαπλότητα των αιτουμένων αποφάσεων. Αν ο ενάγων επιδιώκει μία απόφαση έχουμε τότε ένα μόνο αντικείμενο δίκης.

Στην περίπτωση της συρροής αξιώσεων ο ενάγων προβάλλει γενικό νομικό ισχυρισμό, αφήνει δε στον δικαστή να αποφασίσει ποία από τις περισσότερες ουσιαστικές αξιώσεις θα χρησιμοποιήσει για να διαπιστώσει την αιτουμένη έννομη συνέπεια. Την δυνατότητα αυτή πρέπει να αναγνωρίζουμε πάντοτε στον δικαστή, για να μη καταλήξουμε στο σημείο να αξιώνουμε από τα διάδικα μέρη νομικές γνώσεις. Βεβαίως η εξουσία αυτή του δικαστή περιορίζεται στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες οι διατάξεις του νόμου επιβάλλουν την επί τη βάσει ωρισμένης ουσιαστικής αξιώσεως επιδίκαση της ισχυριζόμενης έννομης συνεπείας ή όταν ο ενάγων έχει για αυτό έννομο συμφέρον.

Αν το δικαστήριο δεν έκρινε τα προσαχθέντα γεγονότα σε σχέση με όλους τους κανόνες δικαίου, οι οποίοι τυγχάνουν εφαρμογής στην συγκεκριμένη περίπτωση, είναι δυνατόν η εκδοθείσα απόφαση να είναι κατά κάποιο τρόπο εσφαλμένη, αλλήλ

8. Βλέπε σχετικά Ράμμο εν Glasson τομ. Β § 368 α, Γ. Μπτσοπούλου, Η αναγνωριστική αγωγή (1947) σελ. 94 επ., Γ. Οικονομόπουλου, ένθ. ανωτ. σελ. 42, 46 υποσημ. 61, Μιχαήλκν, Ν. Δίκαιον τομ. 3 σελ. 144, Rosenberg, Lehrbuch des Zivilprozessrechts § 88, Schwab Der Streitgegenstand im Zivilprozess 1954, Nikisch, Der Streitgegenstand im Zivilprozess 1935, Habscheid, Der Streitgegenstand im Zivilprozess und in der freiwilligen Gerichtsbarkeit 1956, Stein - Johan - Schönke - Pohle Kommentar ZPO παρατήρησις III 2 στην § 253.

από πλευράς ουσιαστικού δεδικασμένου η υπόθεση εκρίθη οριστικώς, διότι οι διάφοροι νομικοί κανόνες οι οποίοι σε κάθε περίπτωση αξιώνουν εφαρμογή, δεν αποτελούν το αντικείμενο της αποφάσεως, αλλήλ την νομική θεμελίωση αυτής⁹.

6. Την αυτή άποψη υπεστήριξε και η νομολογία του Reichsgericht στην Γερμανία. Έτσι κάθε παραβληφθείσα αξίωση του ουσιαστικού δικαίου, η οποία απορρέει από τον προβληθέντα πραγματικό ισχυρισμό, καλύπτεται από το ουσιαστικό δεδικασμένο. Καμία τέτοια αξίωση, η οποία θα προεβλήτετο δεν μπορεί να προβληθεί εκ νέου.

Η παράβληψη ενός κανόνα δικαίου καθιστά τυχόν την απόφαση εσφαλιμένη και παρέχει λόγo στον ενάγοντα να θέσει σε κίνηση τη διαδικασία των ενδίκων μέσων, οι από την εφαρμογή όμως αυτού απορρέουσες αξιώσεις του ουσιαστικού δικαίου εξαντλούνται στο σύνολό τους με την τελεσιδικία της αποφάσεως.

7. Από την ανωτέρω ανάπτυξη καταφαίνεται ότι στο θέμα της συρροής αξιώσεων η δικονομική θεωρία είναι επιτυχέστερη και ιδίως όταν τα προσαχθέντα πραγματικά γεγονότα αποτελούν την πραγματική βάση όλων των ουσιαστικών αξιώσεων, πράγμα το οποίο είναι το σύνηθες. Ο ενάγων ως επί το πλείστον προσάγει τα πραγματικά γεγονότα πλήρως, ώστε αυτά να περιλαμβάνουν όλες τις ουσιαστικές αξιώσεις π.χ. η εξιστόρηση του τροχοδρομικού δυστυχήματος περιλαμβάνει τον ισχυρισμό της παραβάσεως της συμβάσεως και το αδίκημα (πρβλ. κατωτ. αριθμ. 8).

Η ορθότητα της απόψεως αυτής καταφαίνεται και από την συμπεριφορά της συρροής αξιώσεων ως προς άλληλα δικονομικά θέματα, όπου γεννάται το πρόβλημα της ταυτότητας του αντικειμένου της δίκης.

As υποθέσουμε ότι ο Α εγείρει αγωγή για αποζημίωση και στηρίζει αυτήν τόσο επί της παραβάσεως της συμβάσεως όσο και επί του αδικήματος.

Ερωτάται, πρόκειται εδώ για αντικειμενική σώρευση αγωγών;

Για περίπτωση πραγματικής αντικειμενικής σώρευσης αγωγών δεν μπορεί να γίνει λόγος, διότι ο ενάγων δεν αξιώνει περισσότερες αποφάσεις αλλήλ μία απόφαση για την αιτούμενη αποζημίωση. Μήπως όμως πρόκειται εδώ για διαζευκτική σώρευση αγωγών; Μέχρι σήμερα γίνεται γενικώς δεκτό, ότι η διαζευκτική σώρευση είναι επιτρεπτή μόνον επί διαζευκτικών χρεών, δηλ. στις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες οφείλονται περισσότερες από μία παροχές¹⁰.

Η αντικειμενική σώρευση αγωγών προϋποθέτει πάντοτε περισσότερα αντικείμενα. Τα αντικείμενα αυτά αξιώνουν και περισσότερες αποφάσεις. Περισσότερες όμως αποφάσεις είναι vontές, όταν με αυτές επιδιώκεται όχι ένας σκοπός, αλλήλ δι-

9. Έτσι Nikisch, Streitg. σελ. 151.

10. Βλ. Schwab, ZJP 71 σελ. 159.